Եթէ սխալների վիճաբանութիւնները հայնուար Զուրաբով մի քանի հարցեր առաջարկեց վերաքննող յանձնաժողովին, որի պատասխաններից մենք այն եզրակացութեան հասանք, որ վերաքննութիւնը շատ խստութեամբ չէ կատարել. Վարչութիւնը և քաղաքագլուխը նոյն հայնուար Զուրաբովի հարցերին պատասխանեցին, որ մի քանի անկանոնութիւններ կատարել են, որովհետև նախահաշիւներ, գնահատներ և յանձնար ամբողջներին վարչութիւնը չափազանց շատ գործ է ունենում, որ առանց ստորագրութեան թողել են առաւ ծառայողներին՝ գրանց և վարչութեան փոխադարձ հաւատարմութեան հիման վրայ և որ կապալառուներին փող էր տրվում, որովհետև նրանք մեծ հարստութեան տէր մարդիկ չեն և նրանց տրվում էր կատարած գործի համեմատ արժէքի կէսից ոչ աւելի։

Այնուհետև նոյնպիսի հարցերով դիմեց յանձնաժողովին և վարչութեան անդամներին հայնուար Արզար Յովհաննիսեանը և վիճաբանութիւնները սկսեցին. խօսում էին գլխաւորապէս հայնուարներ՝ Արզար Յովհաննիսեան, Եվիկիրդով, բժիշկ Թաւլիեանց մի կողմից, որոնք առանձին գեղծումներ չէին գտնում վարչութեան վարմունքի մէջ և նրան պաշտպանում էին, իսկ հայնուարներ Զուրաբով, Ղունդուրով և Ալիխանով միւս կողմից։ Գլխաւորապէս Զուրաբով շատ յարձակվում էր վարչութեան վրա և նրա կողմից գործած այնպիսի չարիքներ էր գտնում, որոնց պատճառով վարչութիւնը պէտք էր դատարանի ենթարկել։ Վիճաբանութիւնները վերջացան և հայնուարների ահագին մեծամասնութիւնը վճռեց անցնել օրակարգի հարցերին և դրանով հաւատարմութիւն յայտնեց քաղաքագլխին և վարչութեան անդամներին։ Մեր կողմից զանազան դատողութիւններ անելու նպատակ չունենք, այսքանը միայն կը նկատենք, որ հայնուար Եվիկիրդով պ. Զուրաբովի ասածների մասին մի քանի անգամ կրկնում էր. да это бессмыслица (դա անմտութիւն է)։ Խօսելու այդպիսի եղանակը աւ հասարակ ժողովների մէջ անպարկեշտ է, եթէ աւելի չասենք, մանաւանդ, եթէ ի նկատի առնենք, որ այդ անմտութիւններ ասող հայնուար Զուրաբովի առաջարկութեան շնորհիւ յայտնեցաւ, որ ապօրինի կերպով առաջուց տուած է 18,000 ր. աւելի գումար և այդ պատճառով քաղաքը կորցնում է տարեկան այդ գումարի տոկոսը, որ 6% ամսական 90 ր. է անում, որ, յայտնի չէ թէ ինչի համար, մօտաւորապէս 100 ր. ամսական ռոճիկ ստացող պաշտօնեայի տրվում է առաջուց 700 ր. և այլն։

ՆԱՄԱԿ ԲԱԳՈՒԻՑ

Յունուարի 31

Ներկայ ծրարի մէջ ուղարկելով երեսուն և հինգ րուբլի, որ ժողովել եմ յօգուտ Կ. Պոլսի հայոց Միացեալ ընկերութեան, խոնարհաբար խնդրում եմ հասցնել ուր հարկն է։ Այդ գումարից 27 ր. հանգանակել եմ պ. Մարտիրոս Տէր-Առաքելեանի տանը, ուր մի քանի անձինք հաւաքված էինք երեկոյեան հաւաքոյթի. իսկ նուիրատուների ցուցակը խնդրում եմ տպել «Մշակի» համարներից մէկի մէջ ի միասնութիւն։

Մարտիրոս Տէր-Առաքելեան 3 ր., Նիկողայոս Տէր-Առաքելեան 10 ր., Առաքել Տէր-Առաքելեան 1 ր., Աղասի և Սէրգէյ Փալավանդներ 4 ր., Ալ. Արէշեան 1 ր., Կարապետ Մարգարեան 1 ր., Խաչատուր Սահակեան 1 ր., Աւագ Պետրոսեան 1 ր., Յովհաննէս Տէր-Ղազարեան 1 ր., Աւետիս Տէրունեան 1 ր., Առաքել Բաղդասարեան 1 ր., Աղաջան Ճաղարեան 1 ր., Ոմն 1 ր., Աղքատ ոմն 2 ր., Աշոտ Բուդաղեանց 3 ր., Սահակ Աղամեան 1 ր., Աղաբէկ Խաչանեան 1 ր., Մկրտիչ Շահմեան 1 ր., Ա. Մովսէսեան 1 ր. Գումարն է 36 րուբլի, իսկ 1 րուբլի փոստի ծախս դուրս գալով կը մնայ 35 ր. Առաջարկութիւնը շարունակում եմ։

Ա. Մովսէսեան

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

Ալէքսանդրապոլ, 31 յունվարի

Պատուական լրագրիդ ներկայ թուականի 9 համարում յայտնած էր մի անյայտ պարոն իբրև լուր, որ ես Խորդանեան հասարակ նամակի համար պահանջում եմ 5 կոպ., իսկ գրանցուած նամակների յայտարարութեան համար 15 կ. այդ իմ անփառուցի պահանջը չը կատարողի նամակը իբր թէ ես չեմ յանձնում իրան։ Ես երբէք այդպիսի խօսքի և օրէնքից հակառակ պահանջ ոչ մէկից չեմ արած։ Եթէ պարոն լրատուի հաղորդած լուրը ճշմարիտ է, թող յայտնէ հրապարակաւ իր անունն ու ազգանունը և ումից արած եմ այդ պահանջը, այն ժամ հակառակ լրատու պարոնի գրագրութեանց, ունեմ մի քանի շնորհակալութեան թերթեր պատուաւոր անձինքներից ստացած։ Եթէ հարկ լինի այդ ես հրապարակ կը հանեմ ի ստուգութիւն իմ մաքուր և հաւատարիմ ծառայութեան, իսկ եթէ պարոնն չլինէր բեռ հետ այդպիսի գէպք, խնդրում եմ, որ չէր կարող արժանանալ այդ շնորհակալութեանցը։ Վասն որոյ, աղաչում եմ, ճշմարտութիւնը վերականգնելու համար խնդրում եմ իմ այս երկտող պատասխանը տպել ձեր լրագրի մօտակայ համարներից մէկում։

Ալէքսանդրապոլի փոստատան նամակ բաժանող Յովհաննէս Բաղդասարեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՆՈՒԽԻՑ մեզ գրում են որ անցեալ դեկտեմբեր ամսի 15-ից սկսած մինչև այս տարւոյ յունվարի 20, ութեւն երեսուն և հինգ օրվայ ընթացքում, 25 անգամ հրդեհներ պատահեցան Նուխու մէջ. Սրբեւմ մի և նոյն գիշերը երկու տեղ էր պատահում հրդեհը։ Երկու անգամն հրդեհների ժամանակին էլ այրվեցան չորս մարդ, որոնցից երկուսը խեղդուն մեռան, իսկ միւս երկուսն էլ մահամերձ դրութեան մէջ հիւանդ պառկած են։

—

ՆՈՒԽԻՑ մեզ հաղորդում են հետևեալը. «Եկեղեցական վերատեսուչը երկու ամիս շարունակ ճնշելով մեր գաւառում, ոչ մի բարեկարգութիւն չէ արել գիւղերի մէջ, ընդհակառակն, բոլոր ուսուցչապետները կործանված դրութեան մէջ թողնելով գնաց, ինչքան հետայսու։ Բայց. Այսպէս վերատեսչի, չու թէ վաւա, գիւղերը դղրդութեան աւելին մեզաւոր, իսկ գրա տրով ոչ միայն չը բարեկարգվեցան դրանք, այլ բոլորն էլ փակվեցան։ Այժմ հարիւրաւոր մանուկներ անգործ թափառում են փողոցներում գրկված լինելով դպրոցից, մինչդեռ փողոցային վնասները սովորելով»։

—

Յունվարի 24-ից սկսած, ինչպէս մեզ գրում են, եղանակը Նուխու կողմերում մեղմացել է։ Զինի փոխանակ կոտրանոր ամպրներ են գալիս և նրանց հետևում են պայծառ և տաք օրեր։ Ցորենի գինը իջաւ մինչև 4 ր. 50 կ. չափը (3 պութ և 20 ֆ.), գարին և բրինձը նոյնպէս սովորականից անհամեմատ էժան գներով են ծախվում, իսկ մնացած մթերքները թանգ են։

—

ԱԽԱԼՑԽԱՅԻՑ մեզ գրում են. «Այս քաղաքում կան վեց ուսումնարաններ, որոնցից հինգը հայոց դպրոցներն են, իսկ վեցերորդը քաղաքային ուսումնարանն է, ուր աշակերտների մեծ մասը գաղթելով հայեր են։ Բայց այդ վերջին դպրոցում հայոց մայրենի լեզուն շատ թոյլ կերպով է աւանդվում։ Այդ լեզուի ուսուցիչը մի բողոքական անձն մարդ է, Բաղդան էլ չէ կամենում աւելի փող ծախսել հայոց լեզուի մի օրինաւոր ուսուցիչ իր քաղաքային դպրոցի համար վարձելու նպատակով, չը նայելով որ, ինչպէս ասացինք, աշակերտ մեծ մասը գաղթել նոյն իսկ հայերի, որոնք քաղաքի մէջ մեծամասնութիւն կազմող բնակիչների զաւակներն են»։

—

Մի պարոն, որ բնակվում է Թիֆլիսի Հավլաբար աւծած թաղում, մեզ գրում է. «Ձեր լրագրի № 19-ի մէջ հաղորդած լուրը վերայ քահանայի ապրուստի մասին շատ անախորժ տպաւորութիւն գործեց կարդացողի վրա։ Մենք կարող ենք ասել որ հայ քահանաների մէջ էլ շատ անգամ պատահում է տեսնել այդ տեսակ ամբարտաւանութիւնների օրինակները։ Նորերումս մենք ասպիթ ունեցանք ներկայ գտնվել մի հաւլաբարցի հայ քահանայի ամուսնութեանը նորապսակների հետ։ Այդ տեսակ արարմունքներից յետոյ զգուշ է պահանջել ժողովրդից յարգանք դէպի քահանաները, որովհետև ազէտ ժողովուրդը, թէև դա շատ ցաւալի է, միշտ սովորութիւն ունի մասնաւորը ընդհանրացնել»։

—

ՂԱՐՍԻՑ մեզ գրում են. «Յունվարի 25-ին տեղիս ռուս թատրոնասէրները տուեցին մի ներկայացումն յօգուտ հայոց հոգևոր երկսեռ դպրոցների։ Արդեան ինչքան գործը բարի էր այդքան խորի կողմից, դրա մասին մենք չենք էլ կամենում առերիզգարանութիւններ անել. գործը ինքն իր համար է փառաբանում։ Բայց մենք կը պատմենք միայն անցքերը, առանց մեղադրելու մեկ և է խօսք կամ դատողութիւն աւելացնելու։ Խօսքը մեծ զգուշութիւնների և անախորժութիւնների հանդիպելուց, նոյն իսկ ռուս հասարակութեան միւս մասից։ Ամբողջ ռուս հասարակութիւնը երկու մասի բաժանվեց։ Հասարակութեան մի մասը ասում էր որ հայերին չը պէտք է օգնել. Նրանք անգլիական են, ֆանատիկոսներ են, հարստահարողներ են, իսկ միւս մասը և նրա հետ թատրոնասէրները պատասխանում էին որ հայոց դպրոցներն էլ ազգութիւնից հասարակած դպրոցներ են, որոնց սովորում են առհասարակ հայ ռուս քաղաքացի հայ մանուկները։ Վերջապէս թատրոնասէրները թէ ներկայացման յայտարարելու ժամանակ, թէ կրկնութիւններ անելու և տոմսեր տարածելու ու տոմսեր ծախելու ժամանակ և թէ նոյն իսկ ներկայացման ընթացքում այնպիսի անախորժութիւնների, պատուին դիպչող վիրաւորանքների, հարձակումների և ոտնահարումների հանդիպեցան, որ հայոց դպրոցների վարչութիւնը վճռել է ներկայացումից գոյացած գումարը ստանալուն պէս շնորհակալութեամբ յետ դարձնել ռուս թատրոնասէրներին»։

—

ԲԱԳՈՒԻՑ պ. Յ. Մ. Սարգսեանի ձեռքով ստացանք 10 րուբլ յօգուտ «Միացեալ Ընկերութեան», որ նուիրել է Միքայէլ Տէր-Յովհաննէսեանց։

—

Ստացանք ԲԱԳՈՒԻՑ պ. Յարութիւն Հայրապետեանցից 20 րուբլ յօգուտ Վանի սովածների։

—

Ռուսաց լրագիրները հաղորդում են այսպէս լուր, որ գաւառական լրագրութիւնը ...

և որպէս առէն մի թեմական առաջնորդ ներկայացվում ու հաստատվում է Կ. Պոլսի պատրիարքարանից, այնպէս էլ բոլոր կաթողիկոսները հաստատվում էին նոյն պատրիարքարանից և իրանց կաթողիկոսութեան բերաթը Բ. Դրանից ստանում էին պատրիարքի միջնորդութեամբ։ Զեյթունցիների, անկրթութիւնների, մի խօսքով բոլոր յանցանքների գլխաւորը Կ. Պոլսի պատրիարքարանը իրաւունք ունէր դատելու, պատժելու և մինչև անգամ փոխելու նրանց։ Շատ ժամանակ չէ անցել, որ Աղթամարի այժմեան Խաչատուր կաթողիկոսը բերվեցաւ Կ. Պոլիս, դատվեցաւ և տասն տարվայ չափ բանտարկված մնաց պատրիարքարանում։

Կ. Պոլսի պատրիարքարանի այդ ընդարձակ գերիշխանութիւնը, որ իրան հետ ունէր մի կարգաւորված սահմանադրական հաստատութիւն, ի հարկէ, Թիւրքիայի այժմեան քաղաքական հանգամանքներում չէր կարող շատ հաճելի լինել Բ. Դրանը։ Պատրիարքը ոչ միայն իր ներքին՝ ազգային և կրօնական հարցերում գործում էր անկախ եղանակով, այլ նա սկսել էր մի պաշտօնական դիւանագիտական յարաբերութիւն Կ. Պոլսի դեսպանների, կամ աւելի Եւրոպայի հետ։ Այս բոլորից յետոյ մէջտեղում գրված էր Բերլինի դաշնագրի 61-րդ յօդուածը և Հայաստանի վերանորոգութեան խնդիրը։ Ինչ պէտք էր արած։ Նախորդ սուլթանները եթէ նախագուշակէին, թէ այդքան հեռու կը տանէր հայոց պատրիարքի սահմանադրական հաստատութիւնը, երբէք թոյլ չէին տայ, որ հաստատվէր նա. իսկ այժմ ոչ միայն խոստացել էր, այլ անհարկի էր խլել այն, ինչ որ տուած էր առաջուց,— անհնարին, քանի որ Հայաստանի համար նոր պահանջութիւններ, նոր բարենորոգումներ էին պահանջում։ Բայց Բ. Դուռը բաւական վարպետ է իր խորամանկութիւնների մէջ։ Նա մտածեց, եթէ ուղղակի կերպով չէ կարող ոչնչացնել պատրիարքի իշխանութիւնը, գոնէ կարելի միջոցներով պէտք է թուլացնել նրան և մասնաւորապէս անզօրացնել, որ այլ ևս չը կարողանայ թիւրքաց չար նպատակների հակառակ գործել։ Այդտեղից ծագեց Կիլիկիայի կաթողիկոսական խնդիրը։

Արդէն կրօնական և եկեղեցական վէճերը սկզբում ծագում են չնչին հարցերից, այնպէս էլ Կիլիկիայի Մկրտիչ կաթողիկոսի վէճը Կ. Պոլսի պատրիարքարանի հետ բոլոր երևոյթին պէտք է շատ չնչին համարել, եթէ նրա հետևից չը նկատէր թիւրքաց կառավարութեան քաղաքական նենգաւոր նպատակը։ Ահա ինչպէս.— Մկրտիչ կաթողիկոսը, օգուտ քաղելով Բ. Դրան այժմեան թշնամական յարաբերութիւնից դէպի պատրիարքարանը, այժմ պահանջում է, որ նա կարելի է դուրս գալ պատրիարքի և ազգային ժողովի իրաւասութեան տակից, այժմ պահանջում է բարեկարգանել իր գիրքը, և եթէ հնարաւոր կը լինէր, մի անկախ դրութեան սահմանել։ Նա պահանջում է, որ իր վիճակի սահմանները լայնացնեն, պահանջում է, որ իրան իրաւունք տան, առանց պատրիարքարանի միջնորդութեան, ուղղակի յարաբերութիւններ ունել Բ. Դրան հետ.— Այդ բոլորը Բ. Դրան ամենացանկալի բաղձանքներն են։ Նպատակը շատ պարզ է։ Եթէ Կիլիկիայի կաթողիկոսութիւնը կը բաժանվի, եթէ նրա յարաբերութիւնները բոլորովին կը կտրվեն պատրիարքարանից, այն ժամանակ, շատ հաւանական է, որ թէ ազգային ժողովի և թէ պատրիարքի իշխանութիւնը կը թուլանայ։ Եւ Բ. Դուռը այնուհետև իր փառաւորութեան համար առէն ազգային չարիքը ծախսող մի գաւառական կաթողիկոսի հետ՝ ինչպէս կամենայ, այնպէս կը վարվի։

Բ. Դուռը բաւական վարպետութեամբ է առաջ տանում իր գործը։ Նա գիտէ, որ մի կաթողիկոսը եկեղեցական աստիճանով աւելի բարձր է քան թէ մի պատրիարք։ Ինչու պատրիարքից չը խլել նրա բոլոր իրաւունքները և չը տալ կաթողիկոսին, երբ որ այդ կաթողիկոսը խոստանում էր աւելի հլու հպատակ լինել Դրանը։ Այդ հարցում Բ. Դուռը ի նկատի ունի մի ուրիշ աւելի կարևոր կէտ ևս։ Նա գիտէ, որ Սիս, Զէյթունը և առհասարակ Կիլիկիան, իրանց քաջ հայ բնակիչներով մեծ նշանակութիւն ունեն Հայաստանի վերակազմման գործում։ Հիմնելով այդ երկիրներում մի անկախ կաթողիկոսութիւն, և կտրելով նրա յարաբերութիւնները Կ. Պոլսի պատրիարքարանից,— գրաւում է Բ. Դուռը բոլորովին իր ձեռքերի մէջ գցած կը լինի Կիլիկիան։ Մկրտիչ կաթողիկոսի նման աշխարհիկ և թոյլ կառավարութիւնից պաշտպանութիւն վայելող մարդը, ի հարկէ, երբէք չի սկսի նրա չարիքի հակառակ գործել։ Մինչդեռ Կ. Պոլսի պատրիարքարանի գործողութիւնները Կիլիկիայի վերաբերութեամբ չեն կարող շատ անտեսել կառավարութեանը պատասխանել Դրանը։

Մկրտիչ կաթողիկոսը, առանց պատրիարքարանի հրաւէրի, Կ. Պոլիս գալով, արդէն բացել է իր մեքենայութիւնները։ Իր բաղձանքը գլուխ ածելու (որոնց մասին մի քանի անգամ պատմվել է նա) այժմ սկսել է մի առանձին հաւանգութեան կազմել։ Նա շարունակում է յամառութեամբ մերժել պատրիարքի և ազգային ժողովի առաջարկութիւնները։ Թիւրքաց մամուլը բացարձակ յայտնեց իր պաշտպանութիւնը սպասում կաթողիկոսին, հաւանելով Բ. Դրան ուշադրութիւնը այդ վէճի վրա։ Հայ մամուլը դեռ վճռական ոչինչ չէ ասել։ Վէճը շարունակվում է։

Ցանկալի չը կայ, որ այդ վէճը կարող է երկար զբաղեցնել թէ պատրիարքին և թէ ազգային ժողովին մի անախորժ, մի և նոյն ժամանակ վտանգաւոր եկեղեցական հարցով, մանաւանդ այն ժամանակ, երբ պատրիարքի խորհրդակից բոլորն այժմ շատ թանկ է մեր բուն ազգային խնդիրների վերաբերութեամբ։ Ենթադրենք, թէ